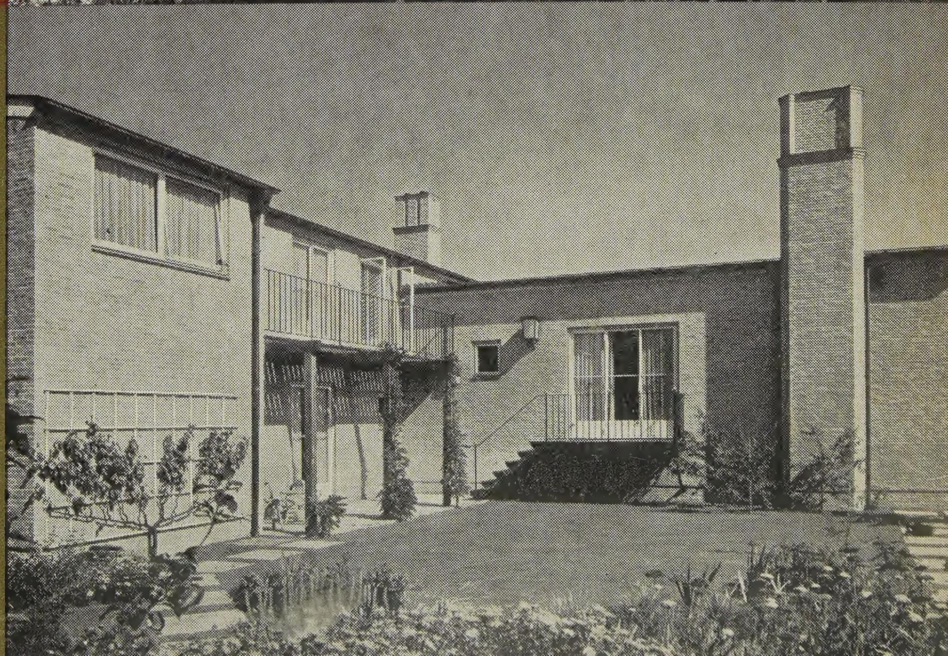
FORUM

5
1956

Maandblad, opgericht door het Genootschap ,,Architectura et Amicitia'' in samenwerking met de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie Secretariaat: Mej. I. D. Foest, Keizersgracht 476, Amsterdam-C., tel. 35375, aan wie alle voor de redactie bestemde stukken moeten worden gezonden

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406 Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunst

5

1956

Elfde jaargang No 5 juni-juli 1956

Inhoud van dit nummer:

Typografische vormgeving: G. Boon, Architect

De foto's in dit nummer zijn van
,,Astra'' pag. 185, 186 boven
Carel Blazer pag. 154 boven
Jac. ten Broek op omslag (midden), pag. 164, 166, 194—196
Violette Cornelius pag. 151 boven
J. d'Oliveira op omslag (onder), pag. 156—159, 168—173, 181—183, 188, 189
K. H. Smit pag. 174—177
Spies pag. 152 onder, 184, 186 onder
Jan Versnel pag. 154 onder, 155, 161—163, 165, 167, 178, 179.
Vrijhof op omslag (boven), pag. 151 onder, 152 boven

,,FORUM'' verschijnt met 12 nummers per jaar

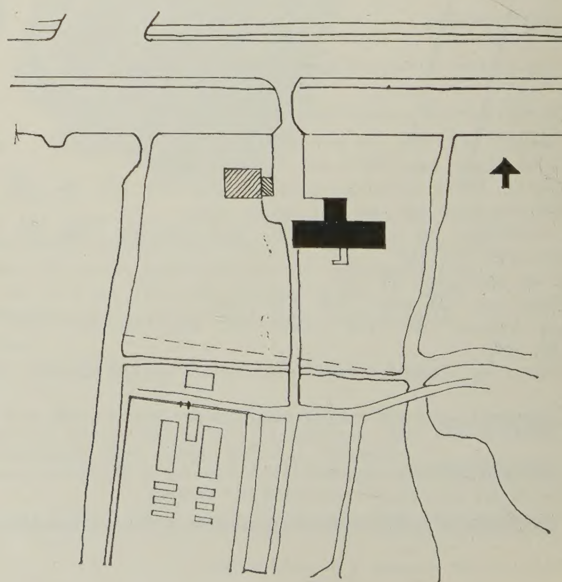
Abonnementsprijs *f* 24.— per jaar
franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 400.—

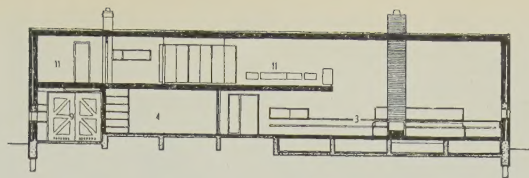
Prijs van dit nummer *f* 4.—/B.frs. 65.—

Huis aan de Kralingseweg te Rotterdam

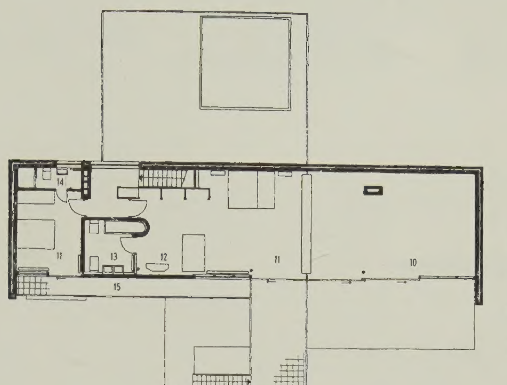
Archn Van den Broek en Bakema 1953

Situatie 1—2000

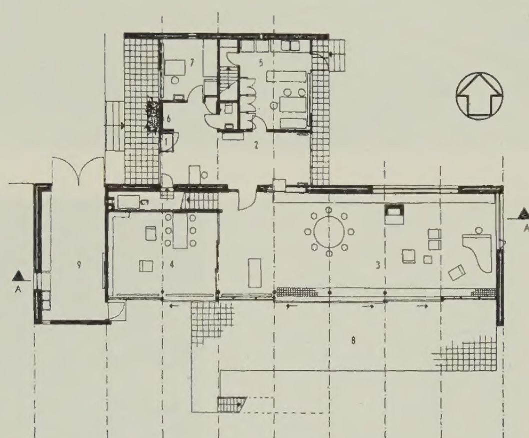

Doorsnede A-A

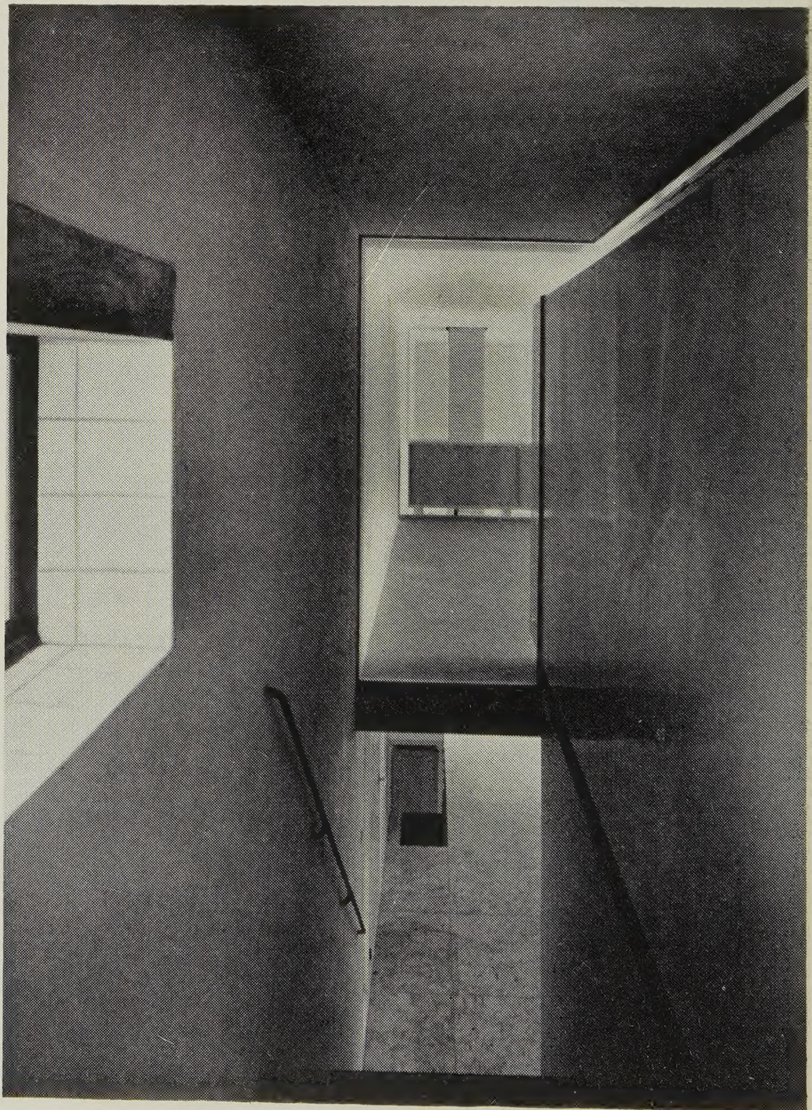
10 vide
11 slaapkamer
12 kleedruimte
13 badkamer
14 douche
15 balkon

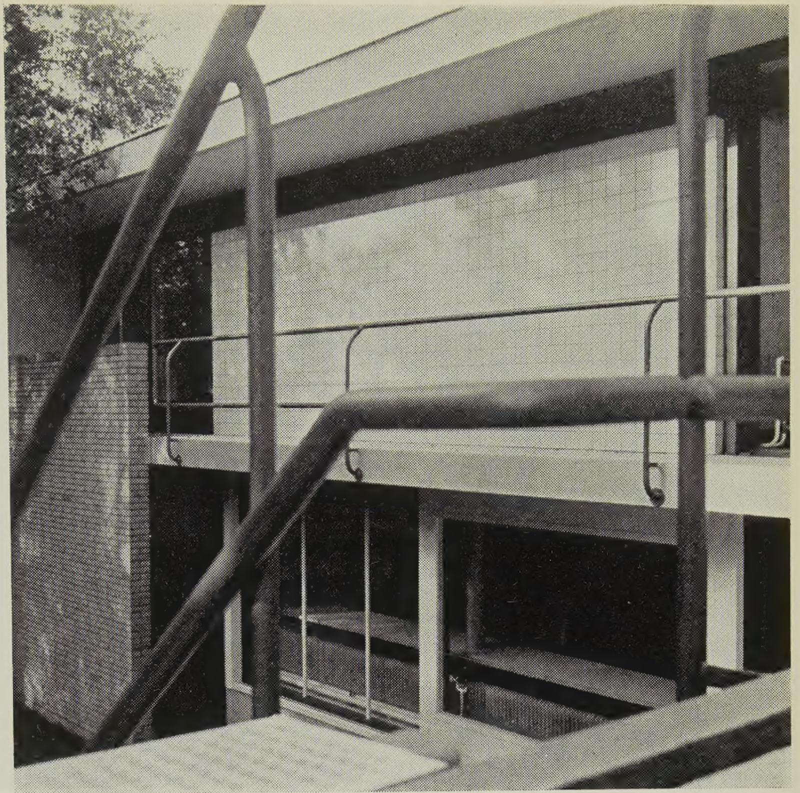
Verdieping

1 entree
2 hal
3 woonkamer
4 studeerkamer
5 keuken
6 garderobe
7 spreekkamer
8 terras
9 garage

Beganegrond 1—400

Huis aan de Kralingseweg te Rotterdam

Gesprek bij enige huizen

Dirk Es

Gedurende enkele dagen heb ik het genoegen gesmaakt mijn correspondentievriend Glis Bois bij mij te logeren te hebben.

De Forumredactie had mij reeds eerder verzocht in onze regelmatige correspondentie over architectuur en de problemen die ermee samenhangen (zie ook Forum 4/5-1952 blz. 154) enige landhuizen ter sprake te brengen, omdat men van plan was die te publiceren.

Wij hebben er nu een gesprek over gehad en ziehier wat de bandrecorder oplevert:

G.B. — Ik weet niet meer wat mooi is. Is het wat het oog streelt? Of wat het verstand tevreden stelt? Is het soms het nieuwe?

D.E. — De psychose van het „nieuw-nieuwer-nieuwst" nadert zijn einde. Het gaat er al vaker niet meer om het nog niet vertoonde ten tonele te voeren.

— Wij zouden het nog duidelijker moeten stellen. Het gaat niet om wat niet meer is, maar om wat moet. Het gaat om: zuiver-zuiverder-verder.

— Dat is ook de grondslag voor de kritiekvorm, waarbij we het conceptiebeginsel van plannen door analyse achterhalen.

— Nog steeds ben ik van mening dat zo'n analyse ons duidelijkheid verschaft over de hoedanigheid van het plan.

De opgave in plaats en tijd bepaalt het gegeven. Dat gegeven brengt een sfeer met zich mee. Deze sfeer geeft aanleiding tot het idee. In dat idee ligt weer een thema voor de conceptie; en de conceptie op haar beurt is de in de materie gebrachte idee. De middelen om tot een conceptie te geraken zijn onder te verdelen in twee hoofdgroepen:

groep A: men zondert ruimte af in *een volume* en behandelt die ruimte dan verder als autonome zelfstandigheid.
groep B: men ordent in de ongeordende, gegeven ruimte (het heelal of de kosmos zo men wil) door middel van *een samenspel van elementen*, zodat geordende ruimte ontstaat.

— Goed; en daar het volume opgevat kan worden als een der factoren in het spel der elementen is ook conceptie mogelijk als *een bewuste combinatie van A en B.*

— De ideevorming is natuurlijk een zeer subjectieve aangelegenheid. Zie maar eens die huizen bij Amsterdam en Rotterdam. Beide interpretatie van het individuele leven in de parkachtige omgeving van de grote stad. Beide ook zuiver in het gebruik van de conceptiemiddelen. Bij Amsterdam noemen wij dat A. Goed, men kan zich afvragen of de hoofdleefruimte, ondergebracht in een dwarslichaam dat een ondergeschikte indruk maakt, al niet als een voorbode te beschouwen is van een wil naar de conceptiemiddelen van B.

Maar het gebruik van de conceptiemiddelen is zuiver.

— Dat geldt ook te Rotterdam. De „huif" als element in de afsluiting naar het noorden is sterk. De spleten in twee vlakken zijn veel méér dan kijkgaten naar de boompjes; hiermee wordt de „huif" gedistancieerd van de „doos-met-één-glazen-vlak"; blijft zijn identiteit overal, ook er in, of liever er onder, voelbaar.

— Vraag blijft of de horizontale dekplaat en de drie verticale vlakken in materiaal onderscheiden hadden mogen zijn.

— Het ontwikkelingsproces in de samenleving wordt in de bouwkunst in de eerste plaats geregistreerd en niet (of althans veel moeilijker aanwijsbaar) mede-geconcipieerd.

We zullen dus de grote verscheidenheid in concepties hebben te zien als een karakteristiek van onze tijd, omdat deze tijd een grote verscheidenheid van levensopvattingen oplevert.

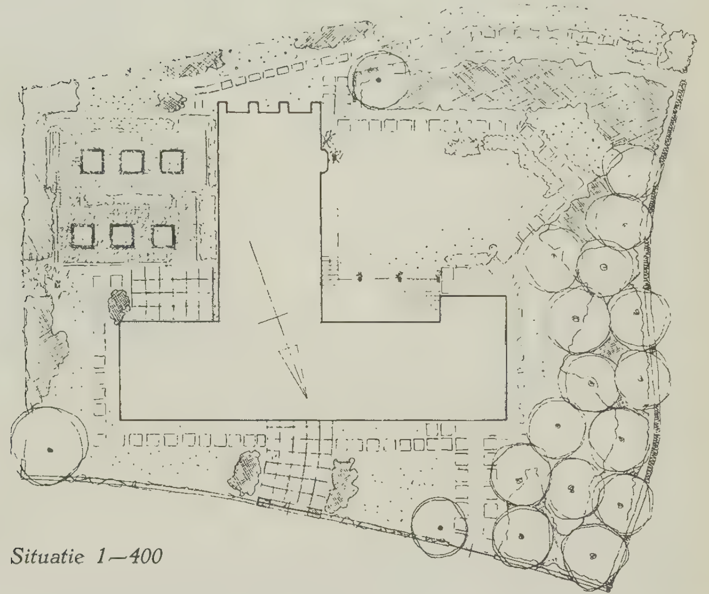
— Maar het gebruik van de conceptiemiddelen binnen de grenzen van het vaktechnische is niet afhankelijk van de gesteldheid van het cultuurklimaat. *De bepaling van de aard* van de conceptiemiddelen ligt op het gebied van de

links: **Huis te Rotterdam**

Huis aan de Diepenbrockstraat te Amsterdam

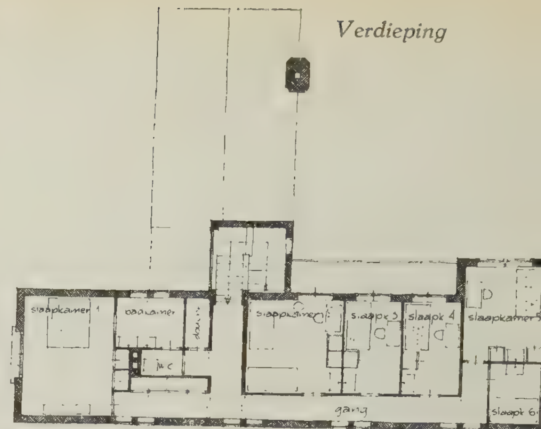
Arch. Prof. Ir J. F. Berghoef 1953

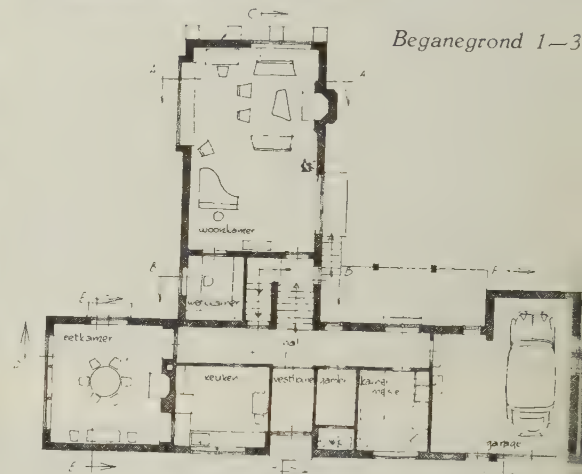
Situatie 1—400

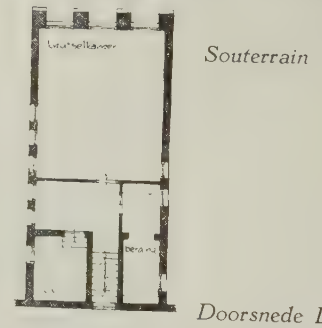
Verdieping

Beganegrond 1—3

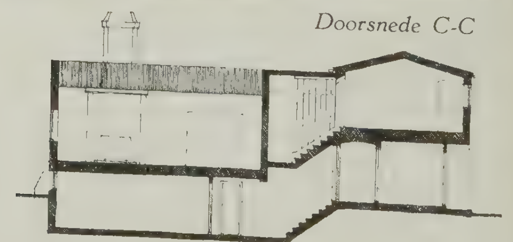
Souterrain

Doorsnede D-D

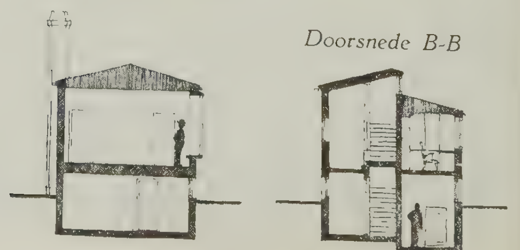

Doorsnede C-C

Doorsnede A-A

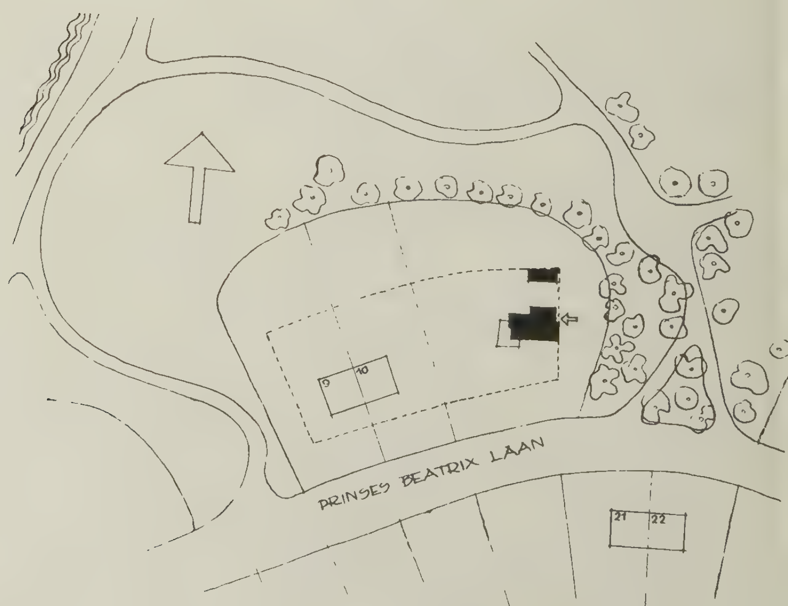
Doorsnede B-B

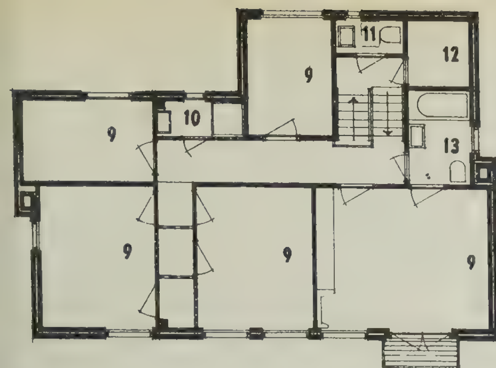
Huis aan de Diepenbrockstraat te Amsterdam

Huis te Zeist **Arch. Prof. Ir H. T. Zwiers 1955**

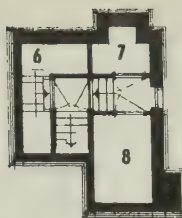
Situatie 1—2000

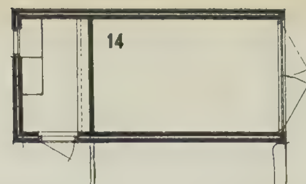

Verdieping

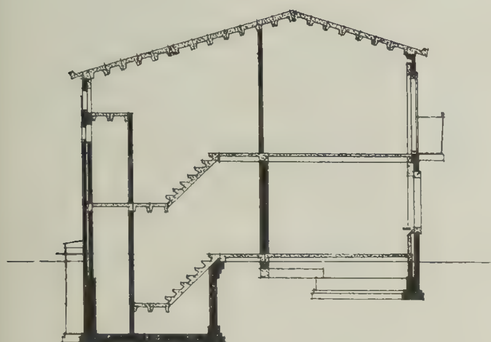
Schaal 1—200

Kelder

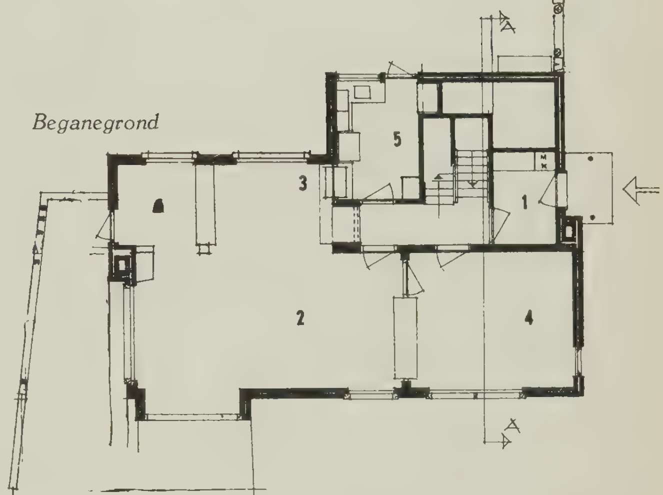

Doorsnede A—A

1 entree
2 woonkamer
3 eetkamer
4 studeerkamer
5 keuken
6 provisiekelder
7 wijnkelder
8 stookkelder
9 slaapkamer
10 douche
11 w.c.
12 berging
13 badkamer
14 garage

interpretatie van de tussenmenselijke betrekkingen. De sfeer is het terrein van de allerindividueelste emotie. Op ons moment zijn deze emoties zeker niet gelijkgericht.

— Ik vraag me wel eens af of ze niet vaak ongericht zijn.

— In ieder geval zou een dergelijke ongerichtheid, zo hij er is, een redelijke verklaring zijn voor veel voor ons willekeurig gebruik van conceptiemiddelen.

— Wij moeten wel in het oog houden, dat een zeker stelsel van voorwaarden waaraan dit gebruik moet voldoen, zo ongeveer als natuurwetten, door *ons* zo gesteld wordt.
Sommigen duiden dat al als dogmatiek.

— Maar in wezen bedoelen wij hier kennis van natuurlijke geaardheid. Hout wil op water drijven, maar dat houdt niet in dat het altijd op water drijven moet, maar dat de mens zekere voorwaarden moet vervullen om de door hem gewenste toestand tussen hout en water te bewerkstelligen. Dat geldt, menen wij, in het gebruik van de conceptiemiddelen ook!

— Ja, dat kun je misschien illustreren aan de hand van de huisjes in Bergen aan Zee, Blaricum en Groningen.
In Bergen aan Zee is de verdieping geconcipieerd als twee vrijgevormde onafhankelijke muren met een schoorsteen als los element, terwijl twee puien tussen de wanden de klimaatgrenzen zijn; ruw gezegd: dat is voor ons B.
Het thema loopt naar beneden door; maar het *wezen* van de begane grond is heel anders; zeg maar A. Het conflict uit zich in die doorschietende muurtjes bij de grote slaapkamer. De muurverf is voor mij niet het laatste woord. Ook niet bij de professorswoning in Groningen, al is dat óók een fris geval geworden.

— Een feitelijk horizontale deling had in Bergen inderdaad in de lijn van de, pardon, van onze, verwachtingen gelegen.

— In Blaricum zit het misschien even anders. Daar zijn de betonspantjes aankondigingen van een soort skeletjes; althans men verwacht een antwoord op deze inzet. Maar de verdere structuur van het bouwwerk is van totaal andere geaardheid, terwijl er ook niet van symbiose sprake is, integendeel.

— Zoiets voel ik ook bij de spantpoot van het huis op die zwerfkeien-onderbouw in Groningen.
Volgens ons moet dus wetmatigheid ook doorgaan in structuur.

— Daarom zie ik in die T-vorm in Groningen ook een moeilijkheid in dat woongedeelte. Daar heb je hetzelfde. De spantjes zijn uitdrukkelijk gesteld, ruimtelijk bedoeld, maar ze verdwijnen in een betimmering. Het resultaat is een overmaat van materialen, en een verlies in structuur.

— En dat snap ik nou niet. Kijk nu die organisatie; die spreekt zich toch duidelijk gedifferentieerd uit in de gehele opzet. Daar is wel weer structuur; de organische.

— Nou begrijp ik dat jij niet meer weet wat mooi is, zoals je straks zei. Want „mooi" voor het oog is het huis in Arnhem, volgens mij. Maar waar blijf je daar met zo'n *organische structuur?* Architectonisch zou je die uit de verticale verdeling over het trappenhuis verwachten. Bijv. in het klontje slapen; het andere deel werken en wonen. Maar dat pakt anders uit.

— De woningnood kan hier wel eens dwars zitten, zodat we met een tijdelijke oplossing te doen hebben.

— Wil ik aannemen; hoewel ik het dan nog niet zie! Ik voel me gealarmeerd. Dat volume rechts van de ingang wordt lelijk verraden door die regenpijp, terwijl de betimmerde garage niet erg ver van muurverven af staat.

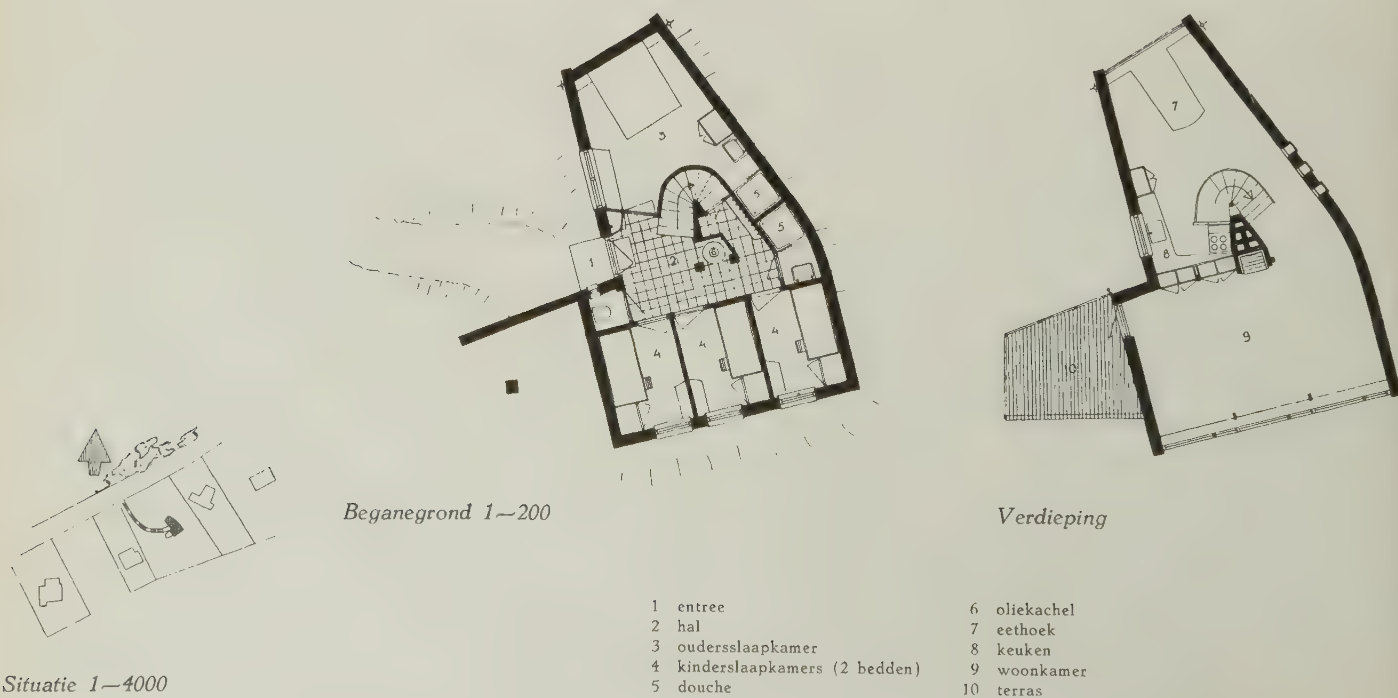
— Inderdaad kan hier de weg weer opengaan voor de *willekeur van de vorm als uitgangspunt.* Als resultaat van deze overdenkingen zouden wij dus voor onszelf kunnen zeggen:
Het gebruik van de conceptie-middelen moet zodanig structureel verantwoord zijn, dat de constructieve zowel als de organische structuur samenvallen met de „vormstructuur".

— Zeg, aanhakend op dat „vorm": Het gebruik van een bouwwerk beïnvloedt ontegenzeggelijk *het gebruik van de conceptiemiddelen.* De keuze van *de aard van de conceptiemiddelen* gaat echter eerder *naast* dan *na* de overweging

Vacantiehuis te Bergen aan Zee

Arch. A. Komter 1954

Beganegrond 1—200

Verdieping

Situatie 1—4000

1 entree
2 hal
3 oudersslaapkamer
4 kinderslaapkamers (2 bedden)
5 douche
6 oliekachel
7 eethoek
8 keuken
9 woonkamer
10 terras

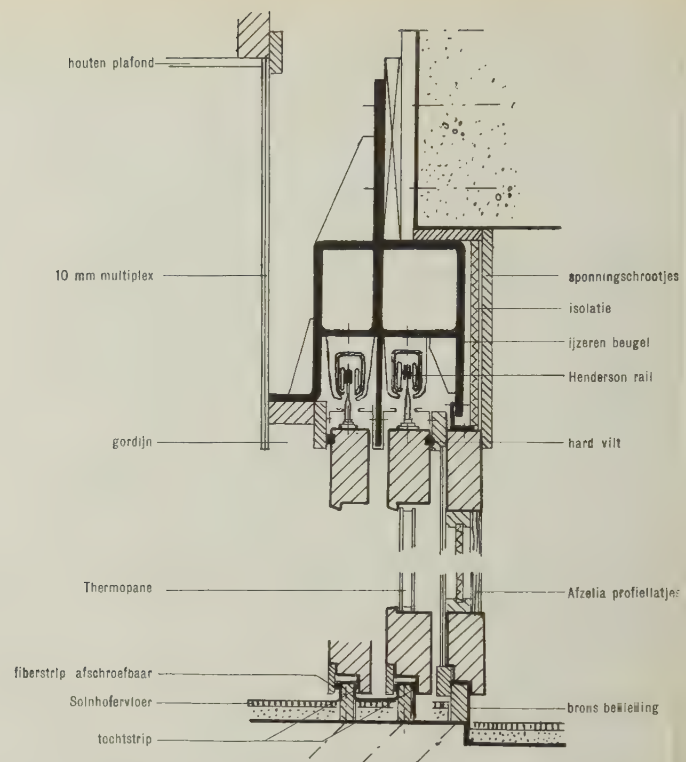

Huis aan de Eemnesserweg te Blaricum

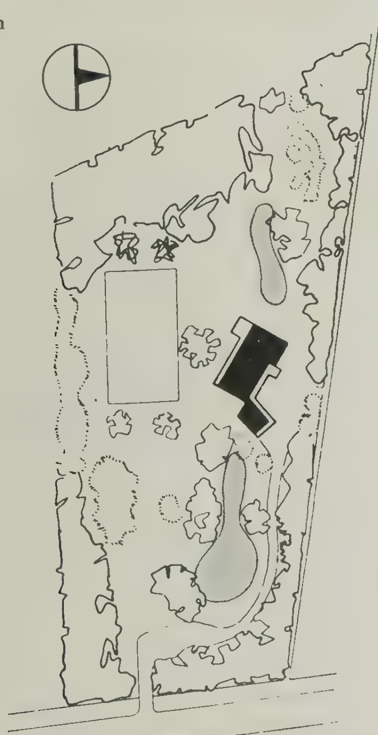
Arch. H. Salomonson 1955

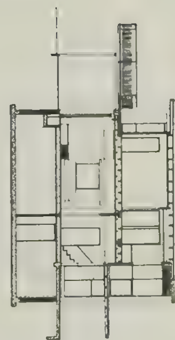

Detail schuifwand

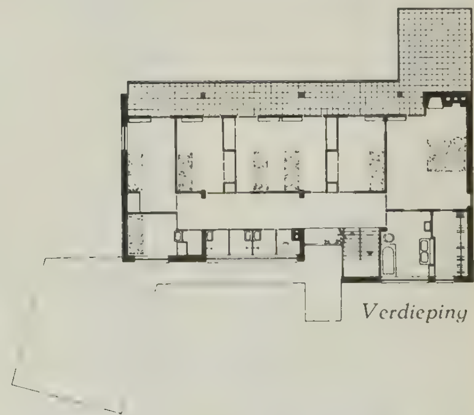
Huis te Blaricum

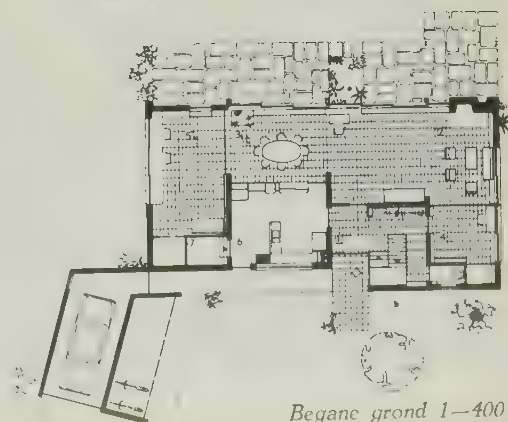
Situatie 1—2000

Doorsnede

Verdieping

Begane grond 1—400

van het gebruik, van het gebouw, hetgeen aan de hand van de huizen in Amsterdam en Rotterdam geïllustreerd kan worden. Hier wordt empirisch het bewijs geleverd voor de stelling, dat *de functie volgt uit de keuze van de levens-,,vorm"*.

— Stelt men de conceptiemiddelen als zodanig primair, dan komt men in de voorbije wereld van de vormadoratie, waarin de functie ondergaat en waartegen eens de strijdkreet ,,form follows function" ontstond. Stelt men echter de *aard* van de conceptiemiddelen voorop (omdat men uitgaat van een levensvorm) dan blijft het gebruik van deze middelen en daarmee ook het gebruik van het gehele bouwwerk een open avontuur van gelukkige inspiratie.

— Dan wordt dus wat jij graag wilt beweren: ,,form follows function" niet ontkend, maar ontmaskerd als ,,form as a function"!

— Een hogere afgeleide, ja.

— En dus vorm in wetmatigheid, hetgeen betekent dat aan een bepaalde vorm in een bepaalde positie gebracht een eigen betekenis is toe te kennen.

— Het zal evenwel niet doenlijk zijn alle combinaties van variabelen te kennen.

— Het bewustzijn omtrent een wetmatigheid is dan ook essentieel. Want alleen als dat aanwezig is ligt de weg naar zuiverheid open.

— Velen denken anders. En juist omdat ze dat doen worden wij gesterkt in onze manier van denken. Want als dat huisje in Hilversum niet gebouwd was, had ik misschien nooit nagedacht over omhullende muren, die men moet perforeren om hun omhullend karakter te handhaven, maar die men dan niet totaal kan onderbreken, omdat dat tot een ander conceptiebeginsel behoort.

— En in Laren zouden we niet filosoferen over het ,,spel van de volumen". Die twee, die onafscheidelijk zijn, tot één worden, maar ook een deling inhouden; het wonen en de dienst. Maar een deling die daar ophoudt. En juist dat niet-verdergaan geeft het ongewisse. Dan verwacht je de hoofdwoonruimte wel in het hoogste volume, maar niet achter het laagste geveldeel en wel achter het grootste raam.

— Dan waren we nog meer blij geweest in Heemstede, als de bakstenen wanddelen binnen de omsluitende ,,kaders" van meer typisch ,,vul"-karakter ten opzichte van die omsluiting waren geweest.

En in Soestduinen waren we niet stil geweest bij een huis geheel binnen de sfeer van wat wij A noemen geconcipieerd en met een verrassende werking, die je eerder met de middelen van B zou verwachten.

— Zo zie je dat de angst voor dogma's niet hoeft te bestaan als er nog zulke mogelijkheden zijn.

En toen, lezers, zijn we met de lessen uit deze huizen, en in het bewustzijn dat we de vele (goede) andere dingen erin niet hadden opgesomd, op ons eigen werk overgestapt, en daar is nog heel wat gecritiseerd, hetgeen ik U besparen kan.

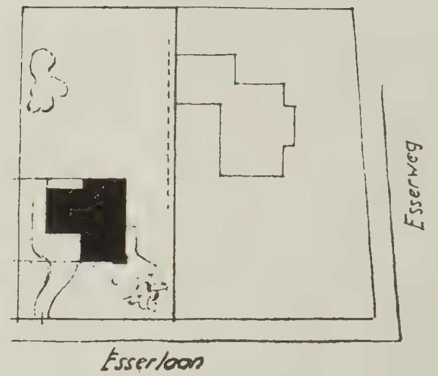

Huis aan de Esserlaan te Groningen

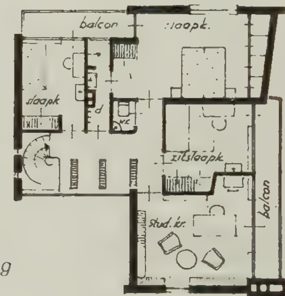
Arch^{n} M. Dijkerman en W. Swemle 1954

Huis aan de Esserlaan te Groningen

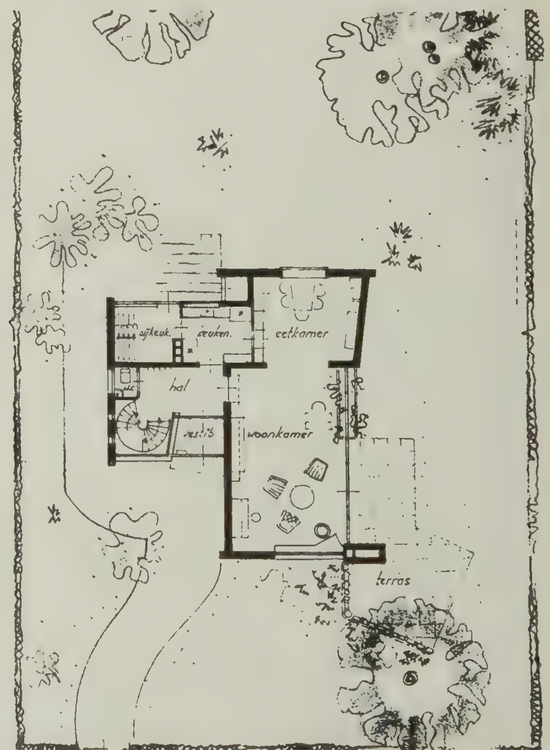

Situatie 1—1000

Verdieping

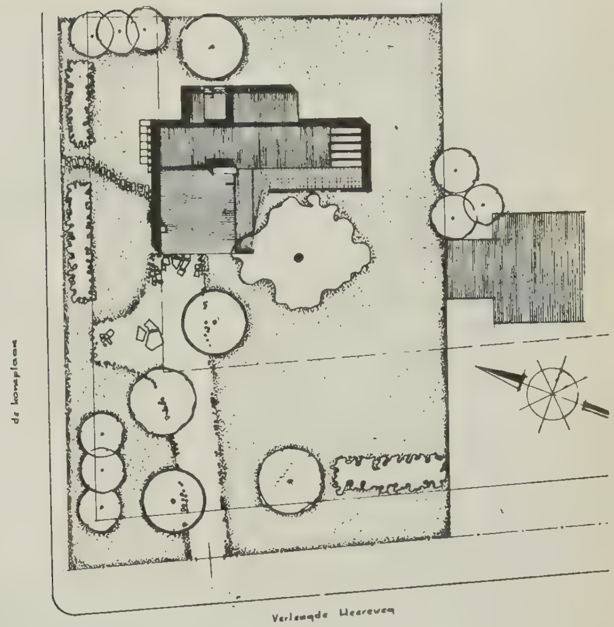
Beganegrond 1—300

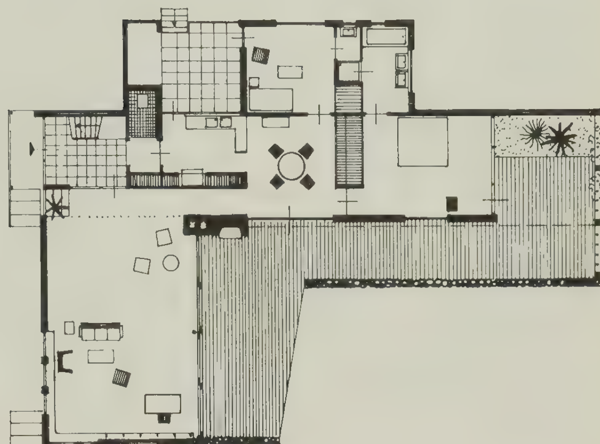
Huis aan de Kamplaan te Groningen

Arch. E. van Linge 1955

Situatie 1—800

Plattegrond 1—300

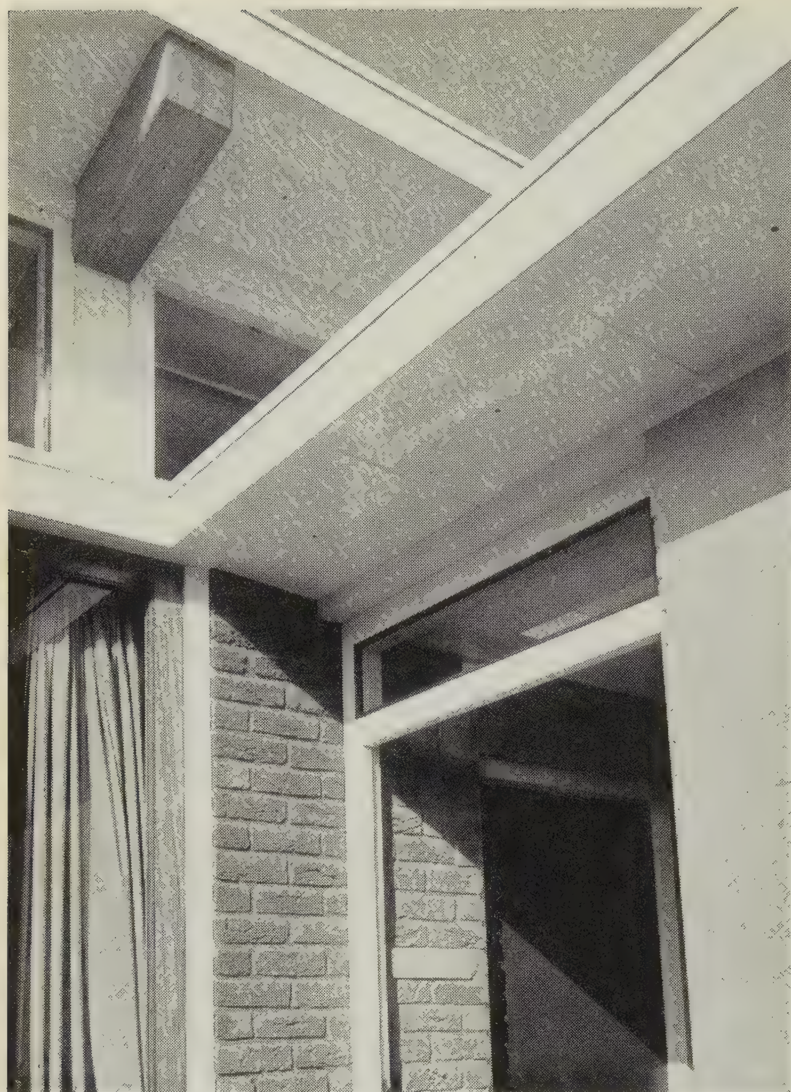
Doorsnede

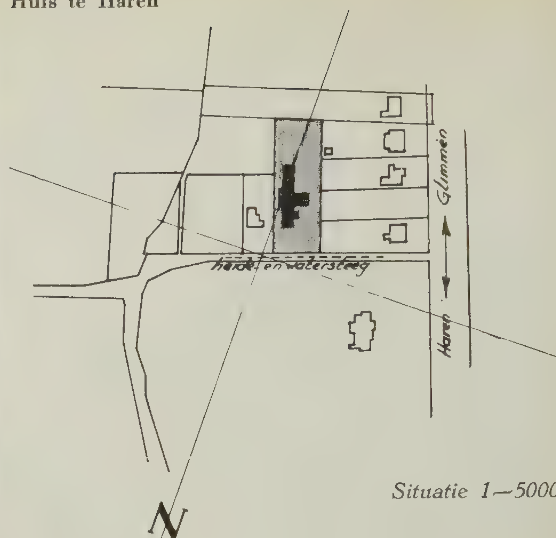
Huis te Haren bij Groningen

Arch. K. M. H. Bulder 1953

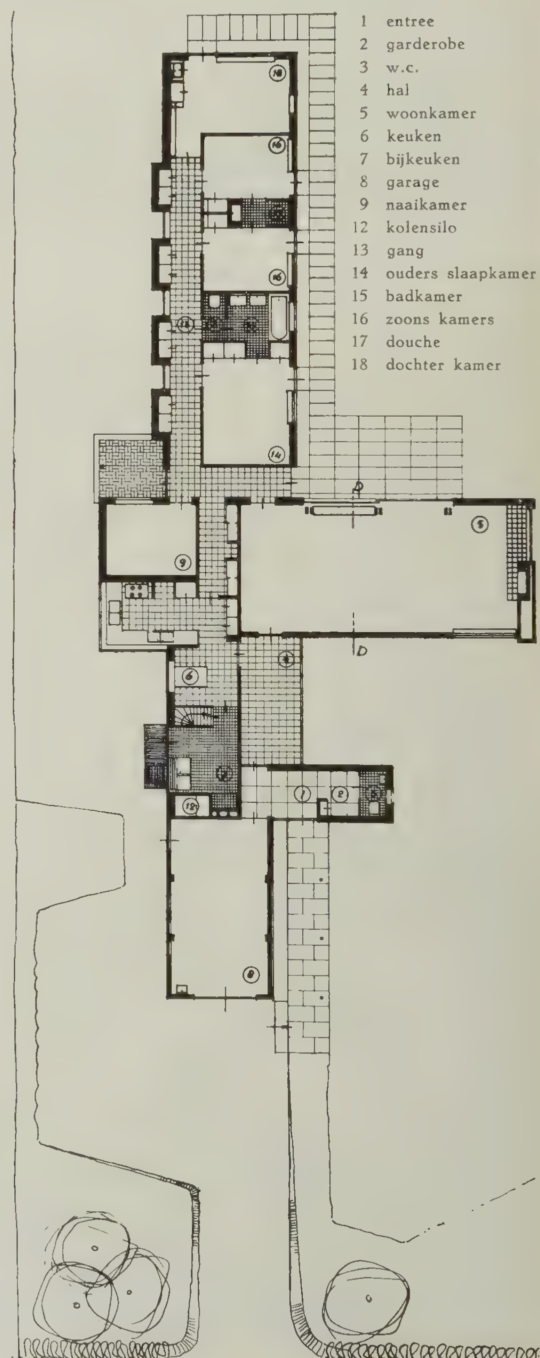

Huis te Haren

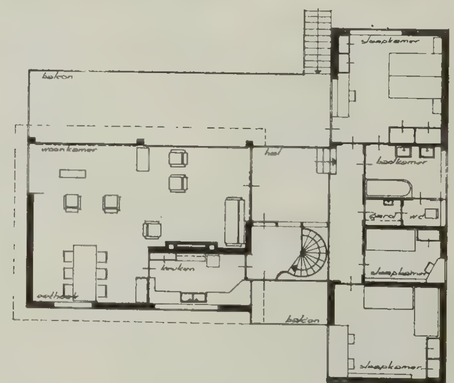
Situatie 1—5000

Plattegrond 1—300

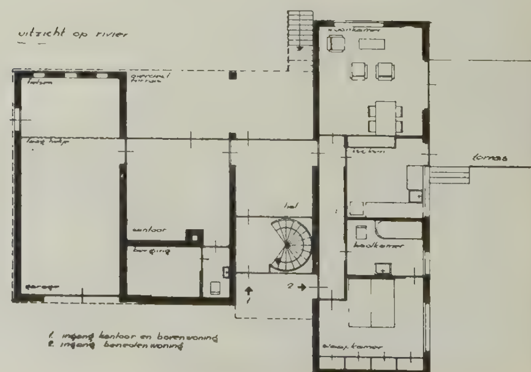

1 entree
2 garderobe
3 w.c.
4 hal
5 woonkamer
6 keuken
7 bijkeuken
8 garage
9 naaikamer
12 kolensilo
13 gang
14 ouders slaapkamer
15 badkamer
16 zoons kamers
17 douche
18 dochter kamer

Verdieping

Beganegrond 1—300

Huis aan de Hulkesteinseweg te Arnhem Arch. G. Rietveld 1954

Is de inhoud in de „moderne" vorm verouderd

Ir G. Treep

Architecten houden van „absolute waarheden". Er zijn vele architecten en dus vele „absolute waarheden".

Het bewijst dat er geen absolute waarheden zijn. Iedere architect is geneigd een dwaling van zijn collega aan te tonen en de veelheid van meningen annuleert het absolute. Over architectuur schrijven is net zo iets als met een stokje in een wespennest peuteren. Het enige waar wij niet over hoeven te twijfelen, het enige wat wij waarlijk kennen, zijn de gebouwde werken.

Onze gehele kennis van de architectuur berust op ervaring. De ervaring leert ons wat werkelijk waardevol is en de mens goede diensten bewijst. Iedere handeling is het gevolg van vroeger verwerkte ervaring; wij denken met ons verleden.

Grote ideeën van de mens worden uiterst langzaam gemeengoed van de mensheid. Het schijnt dat slechts een invloedrijke, hoger ontwikkelde, minderheid in staat is het tempo te versnellen. Zo werd bijvoorbeeld het zeventiende-eeuwse vrijheidsideaal van de Amsterdamse burgers in de grachtenarchitectuur weergegeven als een duidelijke weerspiegeling van een groot idee van die tijd.

Wanneer wij trachten te bedenken wat onze „moderne" architectuur aan hedendaagse grote ideeën biedt, is het opvallend hoe in de meeste succes opleverende pogingen, de mannelijke techniek domineert. Bij typisch technische gebouwen is dit een normaal, gezond verschijnsel, maar de afwezigheid van de meer gevoelige, vrouwelijke intuïtie is bij culturele gebouwen en woningen wat wonderlijk.

Is dit niet zeer merkwaardig in een tijd waarin de vrouw, in de meer beschaafde landen, zich van „Mannin" wist op te werken tot een zelfstandige partner van Adam in de menselijke samenleving?

De mannelijke rede tracht het beperkte gebied van het functionele te beheersen. De vrouwelijke intuïtie schenkt de bezieling, weet aan te vullen waar de rede te kort schiet, typeert de architectuur en kan ons verlossen van een geestdodend technicisme. Levende architectuur zal het karakteristieke van het mannelijke en het vrouwelijke gelijkwaardig moeten weergeven om voor ons leven representatief te zijn.

Het domineren van het functionele in de architectuur heeft aanleiding gegeven tot een opvallende gelijkvormigheid van in wezen verschillende en onder verschillende klimatologische omstandigheden gebouwde, gebouwen. Opvallende gelijkvormigheid is geen modern verschijnsel, na de pogingen van enkele generaties voor ons, om in alle geliefde plaatsen waar een elite zich verveelde, dezelfde casino's, luxe hotels en Kurhäuser te laten verrijzen. Het schijnt dat de menigte van nu de elite van vroeger wil imiteren (de menigte heeft altijd een tekort aan scheppend vermogen) en zich dus ook wenst te vervelen in uniforme bouwwerken.

De zelfstandige vrouw wordt door de technisch-esthetische gebouwen onhoffelijk genegeerd. In een tijd waarin men ontdekt dat de rede te kort schiet in haar pogingen om het leven tot begrippen terug te brengen, viert in de architectuur de rede hoogtij. Betekent dit nu dat onze, voor „modern" versleten architectuur, ten achter is bij de grote ideeën van onze tijd?

Het bovenstaande is ter verduidelijking erg zwart-wit gesteld en wil zeker geen veroordeling betekenen van oprechte pogingen om tot nieuwe architectuurvormen te komen; het wil er slechts op wijzen dat waardevolle vormen door ideeën ontstaan en het onze taak is de grote ideeën van onze tijd weer te geven en geen verouderde ideeën van vroegere tijden, die gewogen en te licht bevonden zijn. Wanneer de trage menigte het tempo bepaalt, verbreiden geestelijke waarden zich uiterst langzaam en technische waarden zich ontzettend snel.

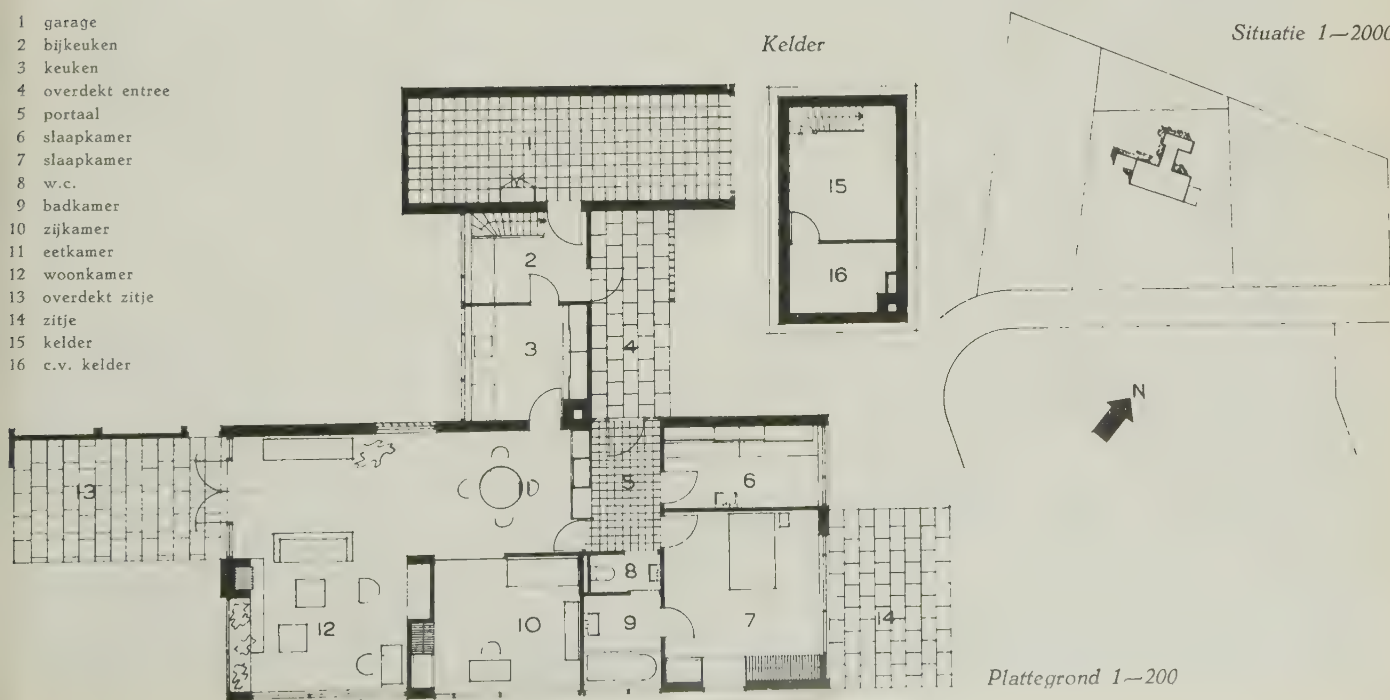
Het is niet verwonderlijk dat de architecten door het overrompelend tempo van de techniek worden meegesleurd en hun individualiteit soms in een schreeuw of een interruptie trachten te handhaven.

Vele eigentijdse bouwwerken staan als een schreeuw in de oude vertrouwde kernen van dorpen en steden. Eén schreeuw, op het juiste moment geuit, is heel goed om in slaap gevallen mensen te wekken, maar veel geschreeuw verjaagt de mens of maakt hem juist slaperig.

Huis aan de Blesboklaan te Hilversum

Arch. A. Bodon 1953

1 garage
2 bijkeuken
3 keuken
4 overdekt entree
5 portaal
6 slaapkamer
7 slaapkamer
8 w.c.
9 badkamer
10 zijkamer
11 eetkamer
12 woonkamer
13 overdekt zitje
14 zitje
15 kelder
16 c.v. kelder

Huis te Hilversum

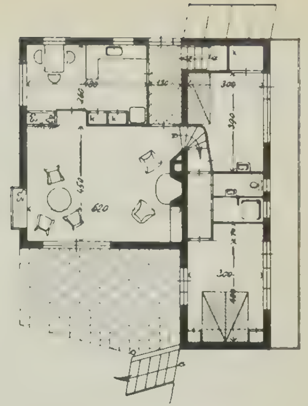

Huis te Soestduinen

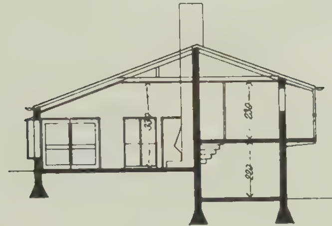
Arch. S. van Woerden 1952

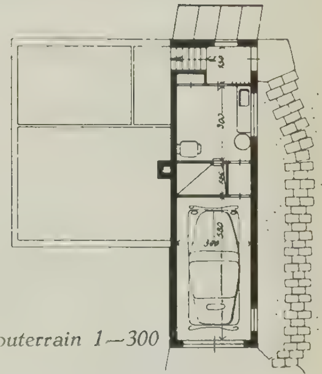
Situatie 1—2000

Beganegrond

Doorsnede

Souterrain 1—300

Voor een teveel aan mensen met volgeboekte agenda's is disharmonie een uitkomst, als de tijd ontbreekt harmonie te zoeken.

Het hele bestaansrecht van de architect valt of staat met het feit of hij in staat is harmonie te bereiken van wezen en vorm. Zijn werk moet in harmonie zijn met de ideeën van zijn tijd, met bodemkundige en klimatologische omstandigheden, met het wezen van de opdracht, kortom, hij moet er naar streven af te nemen waar te veel is en bij te voegen waar te weinig is.

Naarmate een architect hier beter in slaagt, is er minder van zijn „eigen ik" en meer van goede architectuur in terug te vinden.

Een goed bouwwerk is geen exportartikel, daar het harmonieert met de gegeven omstandigheden.

Zeer velen zijn het hier helemaal niet mee eens en menen, dat dingen die ergens anders goed zijn en het daar terecht „doen", ook ons passen. Het vergrote internationale contact en het streven om op internationaal niveau te werken, veroorzaakt een hausse van materialen en vormen, die in ons eigen land tot kortgeleden onbekend waren.

Een eeuw geleden ontstond de „Boutade" van De Genestet:

„O land van mest en mist, van vuilen, kouden regen"

Een wel erg „verkouden" gedicht, maar een ruiterlijke erkenning van het feit dat wij er hier een afwisselend klimaat op na houden.

Een groot en belangrijk gedeelte van ons land is door ons eigen volk gemaakt en in onze meest eigene en waardevolste bouwwerken is dit door de lichte architectuurtaal klaar tot uitdrukking gebracht. Het past ook bij onze voorkeur voor individuele vrijheid. Vrijheid valt moeilijk weer te geven in zware massale vormen.

Wanneer Nederland zijn eigen plaats in de volkerengemeenschap wenst te behouden, zal men aan Nederlandse bouwwerken moeten kunnen zien, dat ze gevoed zijn door eigen kracht en goede invloed van buitenlandse architectuur verwerkt is op eigen wijze.

Kolonialisme wordt hardnekkig bestreden door de „vrije wereld", maar wanneer sommige architecten het tot dictator wisten te brengen, bestond er veel kans dat ons land tot kolonie van de Verenigde Staten of van Le Corbusier werd gemaakt.

Het lijkt mij dat dit niet strookt met onze bestemming. Typische nationale deugden of eigenschappen moeten wij trachten hoog te houden: vrijheidszin, eerlijkheid, deugdelijkheid, gevoel voor het intieme, kleurgevoel en verdraagzaamheid. Het ontbrekende moet door anderen worden aangevuld! Een juist maatgevoel zal ons moeten leiden.

Vrijheid wordt vaak vereenzelvigd met ongebondenheid; zekerheid en vertrouwen worden vergeten, evenals het feit dat de hoogste vorm van vrijheid altijd wordt begrensd door zedelijke normen.

Sommige architecten menen door verkeerde interpretatie van het vrijheidsbegrip, de omgeving van hun schepping totaal te mogen negeren.

In een jong land, zonder waardevolle historische bouwwerken, kan men zonder groot gevaar ongeremd experimenteren. In landen met oudere beschaving leidt het tot grote conflicten.

Wij kunnen hiervoor natuurlijk onze ogen sluiten, maar het vluchten uit de werkelijkheid is en blijft geen bewijs van eigen kracht.

Wij zullen de plaats waarop wij staan moeten aanvaarden en moeizaam moeten speuren naar het wezen der dingen, inplaats van te trachten op te vallen door iets heel erg origineels of iets te maken, waarbij de vorm de inhoud doet vergeten.

Ons dicht bevolkte land vereist veel aandacht en veel liefde. Verslappen deze, dan is de kans groot dat de Nederlandse architectuur haar eigen gezicht verliest, ontaardt en verloren gaat in een „Broadway" van architectonische experimenten.

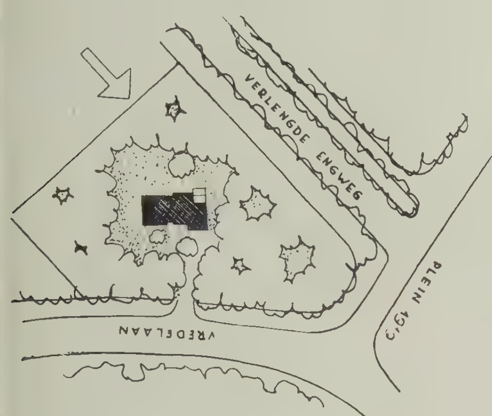
Experimenten maken op leken veel indruk en de toestand in ons land is zo, dat leken uiteindelijk vergunning tot bouw verlenen. (Schoonheids- en Welstandscommissies zijn slechts adviserende colleges).

Tekenend voor de situatie is bijvoorbeeld, dat grote gebouwen naarmate ze groter zijn, mooier worden gevonden en ondanks foutieve situering of stukslaan van de omgeving het makkelijkst bouwvergunning verkrijgen. De enigen, die in staat zijn op dit gebied cultuur te scheppen, zijn de architecten zelf.

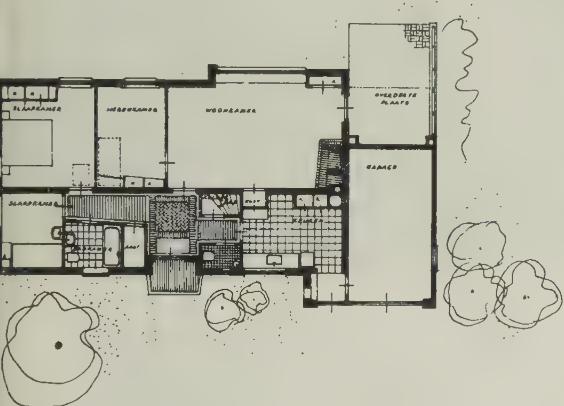
Het is een hoge, verantwoordelijke taak, die vereist voeling te houden met de grote ideeën van onze eigen tijd.

Huis aan de Vredelaan te Laren N.H.

Arch. Ir G. Treep 1953

Situatie 1—2000

Plattegrond 1—300

Langsdoorsnede

Dwarsdoorsnede

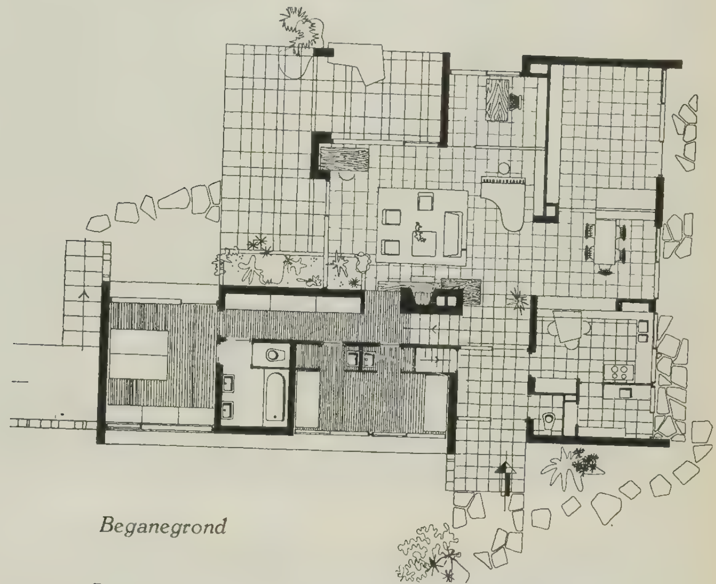

Huis aan de Burg. van Doornkade te Heemstede

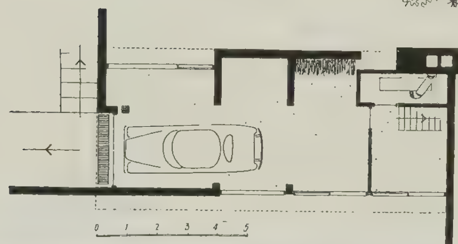
Arch. B. O. v. d. Berg 1955

Doorsnede

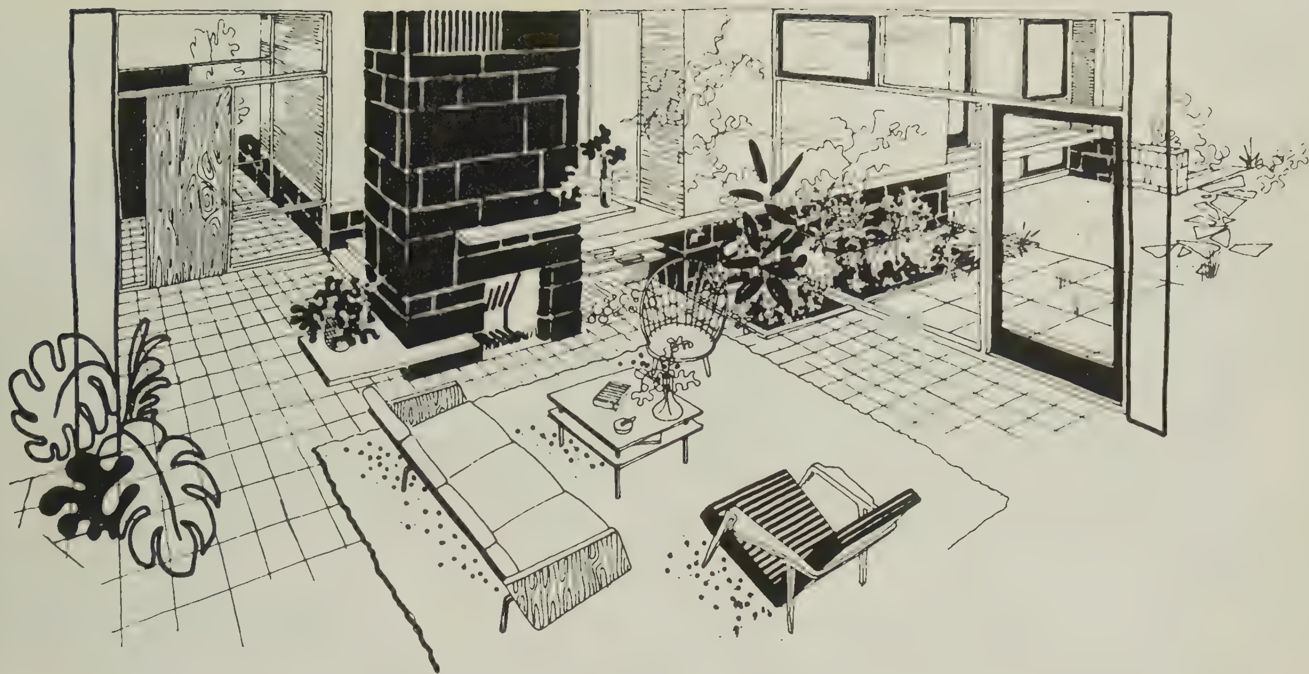
Beganegrond

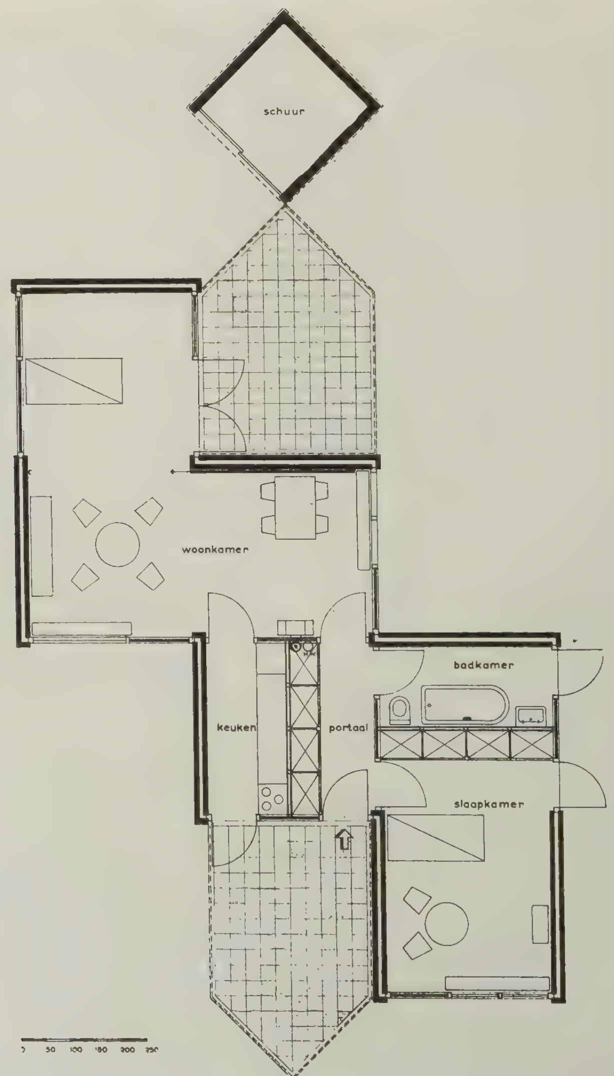

Kelder-garage

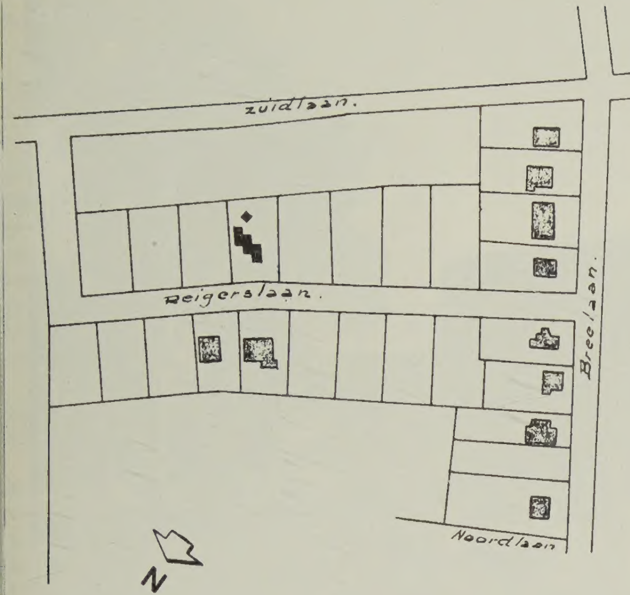
Huis te Heemstede

Plattegrond

Situatie 1—3000

Boekbespreking

Skal de bygge eget hus Jens Mollerup 2e deeltje Arkitektens Forlag Kopenhagen prijs ing. *f* 12.10

Dit boekske is een wegwijzer voor Deense adspirant-bouwers van een eigen huis, waarin deze voorgelicht worden omtrent de financiering, het overleg met de architect over het terrein, de plattegrond en het karakter van het huis. Voor het grootste deel bestaat het boekje echter uit de publicatie van 42 uitgevoerde plannen voor merendeels vrijstaande eengezinswoningen.

Ook voor ons Hollandse architecten is het een waardevol bezit, ondanks de landelijke verschillen.

Een van de voornaamste verschillen is wel het feit, dat men in Denemarken 20% van het inkomen aan huur opbrengt! Een ander verschil is onlangs gelijkgestreken: de adspirant-bouwer behoeft slechts 12-15% van de bouwkosten zelf te bezitten, van woningbouwverenigingen en van het Rijk kan hij het ontbrekende lenen.

Over de 42 gepubliceerde huisjes zou veel te vertellen zijn. Evenals in Nederland sluit een deel aan bij de traditie van het twee verdiepingen hoge huis met pannendak en een ander deel zoekt het in de bungalow. Het zachtglooiende Denemarken biedt weer een ander deel de kans verwantschap te hebben met het amerikaanse „split-level-house".

Ik herinner mij, dat een hoofdstuk in een boek over scandinavische architectuur, van de hand van prof. Rasmussen uit Kopenhagen, heette: „Bescheidenheit eine Zier". Nu, men zou met recht boven elk van de 42 huisjes deze schone spreuk kunnen plaatsen. Hierin onderscheidt onze vaderlandse villabouwerij zich wel zeer ongunstig van de deense. Behalve wellicht bij onze zuiderburen is er, vrees ik, geen land, waar brutaler, aanmatigender, miskleuriger vrijstaande woningen worden gebouwd dan in Nederland. Ik ben er zeker van dat het gros van onze geachte cliëntèle deze 42 huisjes zonder meer zal classificeren onder de noodwoningen en kippenhokken. Om hen van de onjuistheid van hun standpunt te overtuigen kan dit boekje die collega's, die met mij de eenvoud liefhebben, wellicht sterken.

J. Schipper

Robert Winkler
Das Haus des Architekten La Maison de l'Architecte Architects' Home.
Verlag Girsberger Zürich 1955
44 eigen huizen van architecten uit 13 verschillende landen *f* 35.70

Kan een architect zijn eigen opdrachtgever zijn?

Dit is de vraag, die men onwillekeurig stelt bij het lezen van de titel. Op het eerste gezicht zou men vermoeden dat vele ideeën en ruimtelijke experimenten, die bij realisatie voor een willekeurige opdrachtgever maar al te vaak moeilijk of nauwelijks te verwezenlijken zijn, in deze bijzondere verhouding opvallend tot hun recht zouden komen.

In het algemeen blijkt dit echter niet het geval te zijn. Men krijgt hier en daar zelfs de indruk alsof juist het bijzondere karakter van deze verhouding remmend heeft gewerkt op het creatieve vermogen.

Terwijl interpretatie van de ruimte en vormwil voortdurend evolueren ziet de ontwerper zich hier direkt en blijvend geconfronteerd met de conceptie op een bepaald tijdstip. De mate van objectiviteit en distantie, nodig om in dit verband een tijdelijke vormgeving tegenover zichzelf ongestoord te kunnen handhaven, is nagenoeg onbereikbaar, hetgeen voor een belangrijk deel gevolg is van de mate van gewaarwording.

Waar het in deze publicatie voornamelijk landhuizen betreft, is een van de typische aspecten in dit verband het dak. De identificatie modern — plat dak, en conventioneel — kap, is, terecht, onhoudbaar gebleken. Ruimteontwikkeling en plastische vormgeving worden door de kap nieuwe en rijke mogelijkheden geboden, waarvan op dit ogenblik nauwelijks karakterbepalende waarden aanwijsbaar zijn.

Daarom is het enigszins teleurstellend te zien in hoevele gevallen de kap slechts òf door een instantie, òf terwille van de uiterlijke vormgeving haar bestaansrecht schijnt te hebben verkregen.

Naar ik hoop is ook dit een overgangsfase.

G. Boon

S. Giedion *Architektur und Gemeinschaft Tagebuch einer Entwicklung* — Rowohlt, Hamburg ing. *f* 1.90.

Giedion — zonder twijfel één van de beste theoretici op het gebied van de hedendaagse architectuur en stedebouw, die ons met zijn meesterwerk „Space, Time and Architecture" een prachtige studie heeft gegeven over de relatie van de 19e en de 20e eeuw op bouwkunstig gebied — heeft een aantal artikelen, waarvan vele geschreven tussen 1943 en 1955, gebundeld onder de veelbelovende titel „Architektur und Gemeinschaft".

Ondanks het feit dat de schrijver door middel van een enkele verbindende bladzijde, die hij „Zwischenbemerkung" noemt, getracht heeft een eenheid tot stand te brengen, is dit werk niet meer dan een verzameling losse opstellen, welke men niet kan vergelijken met zijn voornaamste arbeid, dat in 1955 reeds zijn tiende druk beleefde en in het Nederlands en Italiaans, Spaans en Japans is vertaald. Zo komt het misschien dat bepaalde uitspraken, omdat zij niet in een groot, veelomvattend verband worden gegeven, een te sterke nadruk krijgen en daardoor onjuist worden. Als Giedion zegt: „Es steht ein ungeheures Arsenal an neuen Mitteln und unausgeschöpften Möglichkeiten zur Verfügung. Gleichzeitig herrscht eine tragische Hilflosigkeit, die neuen Möglichkeiten zu verwerten und sie gefühlsmässig zu verschmelzen. Keine Periode besasz so viele Mittel und so wenig Talent, sie auszunützen" (bladz. 37), dan schaart hij zich met deze op generlei wijze bewezen ontboezeming onder degenen, die in alle tijden de gewoonte hebben cultuur-historische stellingen te doen voortspruiten uit persoonlijke gevoelens, in plaats vanuit zorgvuldig onderzocht en gerangschikt materiaal. Dat wordt dan wel een beetje irriterend, vooral omdat de schrijver zich voortdurend een profetische toon aanmeet, waarbij iedereen, die het niet met hem eens is, onmiddellijk in het ongelijk wordt gesteld. Deze toon is te onverdraaglijker, omdat men zich dikwijls na zo'n uitspraak afvraagt: wat bedoelt hij nu eigenlijk?

Zo tijdens een gesprek met Antoine Pevsner, naar aanleiding van diens „La colonne développable de la victoire": „Wer einen Sinn für das pulsierende Leben ihrer metallenen Skulpturen hat, der spürt, dass sie nicht überlegte Konstruktionen darstellen, dass sie vielmehr schöpferische Projektionen von Organismen sind, von ewig dynamischen Vorgängen, vom wandelnden Licht bis zum Phänomen der Geburt" (bladz. 45). Men vraagt zich af of bij deze hogepriesterlijke woorden de bedoeling en de uitwerking van een kunstwerk ook maar bij benadering zijn gekarakteriseerd en of de schrijver zich hier niet in beelden heeft verstrikt, die hemzelf wellicht voldoening schenken, maar die het werk onder een wirwar van toverformules begraven. De neiging tot „litterair theoretiseren" brengt Giedion er dikwijls toe parallellen te vinden, waar deze niet zijn of ter wille van een goed gevonden formulering bepaalde verschijnselen te simplificeren. Ik kan me de reactie van Rietveld dan ook goed voorstellen, toen Giedion op het congres van kunstcritici, in 1951 te Amsterdam gehouden, beweerde dat er een samenhang bestaat tussen de Nederlandse traditie en de z.g. „neutrale vormen" van Mondriaan, dat zelfs deze vormen in het streekeigene van Nederland en in de Nederlandse mentaliteit verankerd liggen. „Rietveld sprang empört auf", vertelt Giedion en zo'n oppervlakkige „verklaring", gaf daar ook alle aanleiding toe.

Zo geven dus dikwijls de beweringen van Giedion, met nadruk voorgedragen en dikwijls in poëtische gemeenplaatsen verzeilend, aanleiding tot tegenspraak. Men vergeeft hem dit echter gaarne, omdat hij ook verschillende malen een treffende vergelijking weet te vinden, zo bijvoorbeeld als hij zegt: „Wir glauben nicht, dass ästhetische Werte äusserlich zugefügt oder abgezogen werden können. Richtige ästhetische Werte sind untrennbar vom Objekt. Sie strahlen von ihm aus, wie Gerüche von Blumen oder von Speisen. Und wie ungreifbare Parfüms bestimmen sie unsere sensitiven und gefühlsmässigen Reaktionen" (bladz. 46).

Zo prikkelt Giedion beurtelings tot tegen-

spraak of maakt hij zich tot tolk van reeds embryonaal aanwezige gedachten en daarom is dit op zichzelf wat onsamenhangende boekje toch boeiende lectuur.

R. B.

Dr. Ing. Hubert Ritter *Der Krankenhausbau der Gegenwart, Wirtschaft, Organisation, Technik* Uitg. Julius Hoffman Stuttgart geb. *f* 37.25.

De ondertitel van dit boek duidt aan wat de volgende 138 bladzijden te vertellen hebben: ,,Wirtschaft, Organisation und Technik''. Dit toch zijn de drie pilaren, waarop elk ziekenhuis steunt. Meent u evenwel niet dat dit betrouwbare pilaren zijn; wie als architect met een ziekenhuis bezig is heeft menigmaal het angstige gevoel helemaal geen pilaren te hebben en zijn schepping op drijfzand te moeten bouwen.

Voortdurend zijn ,,Wirtschaft, Organisation und Technik'' in beweging en zij blijven dit tot u op een dag moet beslisssen om het ziekenhuis helemaal niet te bouwen of er bij oplevering van doordrongen te zijn dat het toch niet helemaal meer ,,up to date'' is. Een ervaren raadsman zal hierbij zijn Dr. Ritter; vergeleken met zijn twee vorige uitgaven, welke voor de oorlog zijn verschenen over hetzelfde onderwerp, is dit het meest systematische en ook het meest leesbare.

Op boeiende wijze bestudeert hij met u het probleem ziekenhuis. Geen onderdeel slaat hij over; over alles geeft hij zijn mening en helpt hij u als collega bij het ontwerpen van bijvoorbeeld de mechanische ventilatie, röntgen-afdeling of een raamdetail. Hij vertelt u van zijn eigen fouten, maar ook van zijn zorg over een goede vloerbedekking en zijn vreugde in het vinden van een niet spattende wasbak.

De waarschuwingen om toch vooral een goede bouwcommissie te vormen, waarin alle belanghebbenden, zoals arts, econoom, financier, zuster en architect zitting hebben, en niet te beginnen, alvorens elke spijker, elk klosje en elk apparaat getekend is, moet u wel degelijk ter harte nemen.

Hoewel een deel van de door Dr. Ritter beschreven oplossingen al niet meer zullen voldoen en door betere (?) zijn achterhaald, is het de verdienste van dit boek dat het met plezier en kennis van zaken is geschreven.

Vele van de foto's in het rijk geïllustreerde werk, vooral de buitenlandse voorbeelden, staan in geen enkele relatie met de tekst, hetgeen wat hinderlijk is. Uiteraard is ook Duitsland in de periode van vernieuwing en uitbreiding van zijn ziekenhuisbedden. De meeste gepubliceerde Duitse plannen zijn niet van plaatsnaam voorzien en zijn kennelijk nog niet uitgevoerd. Enkele van de na-oorlogse, gepubliceerde ziekenhuizen zijn door uw recensent bezocht, o.a. Balingen. De uitvoering was voortreffelijk. De laatste snufjes op het gebied van verwarming, ventilatie en sanitair waren met overgave toegepast. De afmetingen der vertrekken zijn over het algemeen groter dan wij hanteren. Overigens was nergens een luxe bereikt als bijvoorbeeld in het algemeen bij de Zwitserse ziekenhuizen bestaat.

Op bladz. 139 komt de verrassing van het boek. In het slotwoord worden de pilaren ,,Wirtschaft, Organisation, Technik'' samengebundeld door ,,das Seelische''. De techniek alléén zal de patiënt niet beter maken, indien hij geestelijk niet goed verzorgd wordt. Bij ziekenhuisbouw behoort een kunstenaarshand, die met liefde en begrip het machinale in het ziekenhuis weet te overwinnen. Het is fout te veronderstellen dat deze kunstenaarshand het gebouw belangrijk duurder zal maken.

De moderne architecten weten toch ook met eenvoudige middelen, afwisseling in kleur en ritme, een bouwwerk tot leven te brengen, zonder daarbij gebruik te moeten maken van overvloedige toevoegingen, welke niet alleen niet kunstzinnig zijn, maar ook onhygiënisch en oneconomisch, waarbij de keten dan weer gesloten is.

D. J. Istha

Lloyd Rodwin—*The British new towns policy* Harvard University Press Cambridge (Mass.), U.S.A. 1956 geb. *f* 30,90.

Nu enige ,,nieuwe steden'' in Engeland gedeeltelijk in zoverre zijn voltooid, dat men zich een denkbeeld kan vormen van de voorlopige resultaten, had het zin een soort ,,tussentijds'' rapport samen te stellen. Een tussentijds rapport, dat al doet vermoeden, hoe de eindresultaten zullen zijn, ondanks het feit, dat de schrijver zich grotendeels tot de historie en de problemen bepaalt en zich onthoudt van een definitieve analyse, die in dit stadium ook nog niet gegeven zou kunnen worden.

Hij staat vol sympathie en zelfs bewondering tegenover het experiment, maar ziet in, dat Ebenezer Howard's denkbeelden, die in de ,,nieuwe'' steden hun toepassing vonden, op zijn minst geen universele oplossing vormen en dat aan de verwachtingen, die men zich stelde niet geheel is voldaan. In een historisch overzicht, dat een uitstekend beeld geeft van de wijze, waarop de plannen tot stand kwamen en dat tevens een scherpzinnige analyse vormt van het gehele tuinstedenprobleem, blijkt Rodwin in het geheel niet blind te zijn voor de moeilijke omstandigheden, waaronder men heeft moeten werken. Hij vraagt zich echter af, in hoeverre de tuinstad een oplossing vormt voor de vermijding van het ontstaan van op den duur onhandelbare stadscomplexen van enorme omvang. Hij wordt dan zelfs lyrisch in zijn twijfel: "Why impose an urban straitjacket? Why not have big, medium, and small cities; dormitories and self-contained cities; unitary, satellite, linear, star, finger and ring shaped cities? Why not new towns of low and medium density and high-density redevelopment schemes such as Lansbury? Why may not all of these and still other possibilities prove adequate in varying circumstances and lend a welcome variety of physical environment for different needs and temperaments?'' (blz. 35).

Rodwin wijst erop, dat Howard's ideeën stammen uit een tijd, toen er nog geen auto's waren; hij is van oordeel, dat Howard de voordelen, de kracht en de dynamiek van de bestaande steden onjuist heeft beoordeeld, zowel als de factoren, die de toename van de bevolking bepalen. ,,He who would help build the city of tomorrow'', zo besluit hij zijn hoofdstuk ,,Newtopia versus Megalopolis'', ,,must reckon with the lives and living habits of human beings: with jobs and security, homes and population trends, esthetics and economics, politics and social drift. Prophets are sometimes exceptions: inspiration has its own intrinsic virtues and justification. But prophets should never be taken too literally, especially by subsequent generations'' (blz. 36).

De schrijver staat dus critisch tegenover het hele, op zichzelf door hem als groots erkende, plan om vijftien nieuwe steden te stichten. Hij beschrijft in extenso de moeilijkheden, die men heeft ondervonden bij de verwerkelijking en constateert dat er geen sprake is geweest van een wel omschreven research-programma.

De bouw van de nieuwe steden is voorts belemmerd door langdurige en moeilijke onderhandelingen met plaatselijke autoriteiten, door juridische verwikkelingen, door al te grote aandacht van de hoge overheid voor detailkwesties.

In een "Personal History" geeft hij voorts een gedetailleerd verslag en constateert dat in deze *van te voren ontworpen* steden gedurende de eerste jaren zich een groot aantal *onvoorziene* problemen hebben voorgedaan. Hij meent dat decentralisatie uit defensieve overwegingen onuitvoerbaar en wellicht niet eens wenselijk is: "overemphasis on the bombs might easily result in neglect of new and equally threatening forms of warfare" (blz. 177). Ook heeft de stichting van nieuwe steden in de buurt van de grote centra de groei van deze centra wat tegengehouden.

Hoe groot de bezwaren echter ook zijn, Rodwin is van mening dat, indien men de resultaten in de gemaakte fouten bestudeert, wel degelijk geprofiteerd kan worden van de opgedane ervaringen en dat Engeland door dit enorme programma uit te voeren stedebouwkundigen uit de gehele wereld aan zich heeft verplicht.

Men krijgt de indruk dat de schrijver, ondanks een zeker pessimisme, open staat voor de positieve resultaten; hij valt echter de stelling aan dat de bouw van tuinsteden de *enige* oplossing zou zijn van alle stedebouwkundige vraagstukken, een stelling, die eigenlijk nooit als zodanig is geponeerd, omdat zelfs Howard toch nimmer heeft gezegd dat alle steden vervangen zouden moeten worden door zijn tuinsteden. Hierdoor krijgt men het gevoel dat Rodwin zich iets te temperamentvol en hardnekkig tegen een beginsel verzet, dat nimmer beschouwd is als de enige leiddraad, die de toekomstige stedebouw zou beheersen.

Zijn knappe analyse en zijn uitvoerige historische beschouwingen geven echter een duidelijk inzicht van hetgeen er in de laatste tien jaren is gebeurd en vormen een aanleiding tot nadere bestudering van de met de ,,nieuwe'' steden samenhangende problemen.

R. B.